

LÁBJEGYZETEK PLATÓNHOZ 12.

A HAZUGSÁG

[illegible]

Arszto (László)

[illegible][illegible]

Kern

Enköpings kommun

LÁBJEGYZETEK PLATÓNHOZ 12.

A HAZUGSÁG

Szerkesztette:

Laczkó Sándor

Szeged
Pro Philosophia Szegediensi Alapítvány,
Magyar Filozófiai Társaság
Státus Kiadó
2014

Sorozatszerkesztő: Laczkó Sándor és Dékány András

A kötet támogatói:

Magyar Filozófiai Társaság

Pro Philosophia Szegediensi Alapítvány

SZTE BTK Filozófia Tanszék

Magyar Tudományos Akadémia

Nemzeti Kulturális Alap

© Laczkó Sándor

©A kötet szerzői

Kiadja a Pro Philosophia Szegediensi Alapítvány (Szeged)

Magyar Filozófiai Társaság (Budapest – Szeged)

Státus Kiadó (Csíkszereda)

Felelős kiadó: Laczkó Sándor

Sorozatterv: Bíró Zoltán

Műszaki szerkesztő: Birtók József

Nyomdai kivitelezés: Státus Kiadó és Nyomda

ISBN 978-963-88812-6-7

ISSN 1785-7082

HAZUGSÁGMISZTÉRIUM ELŐSZÓ

LACZKÓ SÁNDOR

Vajon milyen társadalmi és perszonális jelentősége van a hazugság problémájának? Az önmagunkhoz és a másik emberhez fűződő viszonyunk apró etikai mozzanata, a társadalmi együttélést és az egyéni érvényesülést kísérő jelenség lenne mindössze, az élet afféle gyakorlati eszköze, vagy jóval több annál? A lét(ezéshez), illetve önmagunk és mások megértéséhez éppúgy hozzátartozik, mint a kommunikáció által befolyásolt gyakorlati cselekvéshez, vagy magához az emberi természethez. Sőt, egyenesen identitás-meghatározó és befolyásoló, önazonosító szerepe van, s ennyiben az élet természetes jelensége. A valósághoz való viszonyunkról ugyanúgy szól, mint jellemünkről, illetve önmagunk és a 'másik' azonosításiáról, vagy éppen védelméről. Komplex jelenség tehát, amely a közösségi lét és az egyéni identitás teljességét érinti, s amelyhez gyakorló hazudozóként mindannyiunknak köze van. Egyszerre természetes és veszedelmes. A hazugság ver éket közénk, ássa alá a bizalmat, mutatja meg jellemünket, befolyásolja cselekedeteinket és gondolatainkat, segíti talponmaradásunkat, határozhatja meg a valóságról alkotott képünket, s ilyen értelemben nagy a tétje. Az élet maga.

Mindannyiunknak van fogalma a hazugságról, (megtévesztésről, félrevezetésről, becsapásról, lódtításról, befolyásolásról, átverésről, árulásról, rászedésről, álságosságról, képmutatásról, elhallgatásról, manipulációról, csalásról, öncsalásról, hamisításról, hantázásról, kétszínűségről, hamis beszédéről, nagyotmondásról, hitegetésről, füllentésről, hitszegésről, hamiságról, színlelésről, ámtításról, nagyozólásról, csalárdáságról, szédítésről, elfedésről, önáltatásról, cselvetésről, visszaélésről, blöffről, alakoskodásról, szélhámosaságról, idegen tollakkal ékeskedésről, maszkírozottságról, 'nyelveken szólásról', stb.), valamint a hazugság összes alesetéről, megnyilvánulásáról és gazdag fogalmi hálójáról, sőt praxisunk is van benne. Ki- és megkerülhetetlenül beleütközünk, dolgunk van vele, mondhatni univerzális tapasztalatunk, mert mindannyian hazudunk, mindenki 'hajít'! Pedig minden ember és minden közösség számára evidencia, hogy az igazmondás alapvetően jó és helyes, a hazugság pedig rossz és helytelen. Morális normák, szakrális szövegek és jogi paragrafusok sokasága ítéli meg negatívan, vagy éppen tartja szankcionálandó bűnnek, s inti az embert igazmondásra. (Ám hogy mi minősül hazugságnak, s hogyan viszonyuljunk hozzá, illetve mi a szankciója, azt a közösségi konvenció szabja meg.)

PLATÓN ÉS A PHARMAKON, AVAGY TÚL IGAZSÁGON ÉS HAZUGSÁGON? – DERRIDA PLATÓN PATIKÁJÁBAN¹

LURCZA ZSUZSANNA

„Miért koptatjuk ki az emlékezetből egy új értelem, fogalom vagy tárgy hatásait? [...] »Amit mindig ezen a néven fogtunk fel és jelöltünk«, az vajon alapvetően homogén, egyértelmű, konfliktusmentes?»²

„Jacques Derrida: Briefly, Pascale, what's the idea behind your idea?

Pascale Ogier: The idea behind my idea is that I have no idea”³

AZ IGAZSÁG DEKONSTRUKCIÓJA

E tanulmányban két, a J. Derrida neve által fémjelzett dekonstrukció lényeges mozzanatából indulunk ki. Az első, hogy a görögség szellemi világa, kiváltképp a platonizmus „az egész nyugati metafizikát a maga fogalmiságába bevezeti”,⁴ így az „európai filozofémák elválaszthatatlanok a nyugati kultúra alapvető nyelveitől”,⁵ fogalmi rendszereitől. Derrida dekonstruktív-genealógiai művelete a nyugati metafizika, valamint az európai kultúra fogalmi rendszerének elemzését veszi célba. A másik kiinduló mozzanatként pedig azt emeljük ki, hogy a dekonstrukció „a felfordítás nélkülözhetetlen fázisát tartalmazza”.⁶ E „felfordításban” a hazugság igazság is, az igazság hazugság is lehet. Ugyanakkor hazugság/igazság, hogy bármelyik állítás csak igaz vagy csak hamis lehetne, vagy egyáltalán állítás lehetne. Nietzschehez csatlakozva, a dekonstrukció „Túl jön és rosszon” kerül oda, ahol megtörik, vagy inkább elmozdul a nyugat-európai-metafizikai gondolkodási séma, a szöveg és a fogalmiság hagyományos státusa.

¹ A tanulmány az MTA-ELTE Hermeneutika Kutatócsoport keretében az MTA TKI támogatásával készült.

² Derrida: Könyvkivület. Előszók. In: *Disszemináció*. Jelenkor Kiadó, Pécs 1998. 7.

³ *Ghost Dance* – British film directed by Ken McMullen, 1983.

⁴ Derrida: Platón patikája. In: *Disszemináció*. 75.

⁵ Vö. Derrida: What I Would Have Said . . . In: *Negotiations and Interviews, 1977–2001*. Stanford University Press, Stanford, California 55–69. 63. – „European philosophemes inseparable from the most foundational language of Western culture”

⁶ Derrida: Könyvkivület. Előszók. In: *Disszemináció*. 9.

A dekonstruktív művelet mint „plus d'une langue”⁷ „több mint egy”, vagyis „multiplikáció”, másrészt „több mint egy nyelv”, ugyanakkor nyelvet meghaladó, azt szétfeszítő „több, mint nyelv”, a nyugati metafizikai hagyomány erőteljes kritikai hullámát jeleníti meg. A dekonstrukció összefüggésbe hozható a karteziánus szkepszissel, a husserli epochéval, azonban nem jut, nem juthat el semmilyen bizonyossághoz vagy állításhoz. A dekonstrukció ellenáll mindenfajta elméletbe, metódusba, rendszerbe való torkollásnak, a német idealista hagyománynak, az azonosság-filozófiának, Fichte Én és Nem-Én egységének,⁸ a hegeli dialektikának, az azonos és a nem-azonos azonosságának (nem A = A).⁹ Derrida a rendszerépítés helyett dekonstruktív szándékkal lép fel, és inkább bírálja Hegelt, aki az európai filozófiai hagyományban az utolsó nagy rendszerépítőként tartható számon. A dekonstrukció mindenféle rendszerépítés helyett a felfüggeszthetlenséggel, a befejezetlenséggel, az eldönthetlenséggel áll kapcsolatban, mindezen túl nem vall magáénak rendszerbe foglalható konstruktív szándékot sem, ez azonban nem negatív kategóriaként, nem egyszerű hiányként érvényesül, hanem egyfajta (paradigma)váltásként, még inkább a sorozat bizonyos elmozdításaként: „a túlhaladás nem egyszerű kilépés a sorozatból [...] A túlhaladás – de hívjuk-e még így? – csupán a sorozat bizonyos elmozdítása”¹⁰ – hangoztatja Derrida.

A befejezetlenség, a lezáratlanság, az eldönthetlenség paradox módon utalhat éppen a befejezetlenség, a lezáratlanság, az eldönthetlenség bizonyosságának elfogadására, ez pedig ugyancsak egyfajta bizonyossággént érvényesülhetne, ha azt rendszerként, metódusként, elvként elfogadnánk. Mindez jelzi egyrészt a dekonstrukció paradox hatását, másrészt rámutat egy másfajta gondolkodás élményére, olyanéra, amely ellenállni kíván bármiféle rendszerépítésnek, így a dekonstrukció nem akar pozitív tudomány lenni, sem pedig metódus, nem szerveződik rendszerre, nem definitív. A dekonstrukció „sohasem valósul meg a maga mivoltában, a maga neve szerint, [...] sohasem lesz képes tervezete vagy tárgya egységének meghatározására, [...] sohasem tudja kidolgozni módszerének diskurzusát, sem pedig megjelölni területének határait” – nyomatékolja Derrida.¹¹ A dekonstrukció inkább befejezetlen mozdulatként érvényesül, hiszen előfeltételezett „önmagát” a rendszerépítés helyett saját hatásának, a dekonstrukciónak adja át.

⁷ Derrida: *Mémoires pour Paul de Man*. Galilée, Paris 1988. 116.

⁸ Vö. Fichte: *Grundlage der gesamten Wissenschaftslehre (1794)*. Felix Meiner Verlag, Hamburg 1956. 44.

⁹ Vö. Hegel: *Differenz des Fichteschen und Schellingschen Systems der Philosophie (1801)*. In: *Jenaer Schriften 1801–1807 Werke 2*. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main 1970. 38.

¹⁰ Derrida: Platón patikája. In: *Disszemináció*. 102.

¹¹ Derrida: *Grammatológia*. Magyar Műhely/ÉLETÜNK, Budapest 1991. 23.

A dekonstrukció lényeges kritikai fogalma, illetve kötege a *différance*. Derrida a fogalom helyett a *köteg* kifejezést használja, amit azzal indokol, hogy a „köteg szó alkalmasabbnak tűnik annak jelzésére, hogy a javasolt egybegyűjtésnek szövése, fonásra, kötésre emlékeztető struktúrája van”.¹² Ebben az elgondolásban nem pusztán egy váltás történik az egyik fogalomról a másikra, hanem nyelvkritika érvényesül, amely a nyelv metafizikai jellegének a kritikája és a nyelv metafizikai jellegéhez kötődő fogalmi rendszer kritikája, mivel amikor metafizikakritikáról beszélünk, akkor a nyelv metafizikai jellegéről is beszélünk. A *différance* kifejezésben összegződnek a dekonstrukció kritikai vonatkozásai, mint az egységesítő, azonosító beállítódás kritikája, amelyet éppen a szüntelen elkülönböztetés; a *différance* hatása lehetetlenít el. Ugyanígy tarthatatlanná válik a *différance*-al a tiszta eredetbe és kezdetbe vetett hit, hiszen abba Derrida heterogenitást visz a *différance* kifejezéssel, így nincs tiszta eredet és kezdet, nincs statikus középpont-konceptiója, hanem már mindig is az elkülönböztetés hatása érvényesülnek. Éppen ezért ellehetetlenülnek a fogalmi, oppozicionális szembeállítódások is, mivel az oppozíciók tagjai nem ragadhatóak meg egységesen, hiszen az egyik oppozíció a másik elkülönböztetése, a másik az egyike elkülönböztetése. Kritika alá kerül a *différance*-al a lét és a jelenlét metafizikai felfogása, mivel a Derrida által szorgalmazott kifejezésben, – amelyet egyfajta szemantikai ökonómia hozott létre –, a *différance* és a *différance* kifejezések közti különbség csaknem eltűnik a hallás és a látás számára, vagyis nem jelenül meg lényegében, így az *différance* maga nem is létezik, nem jelenlévő, nincs egzisztenciája.¹³ Ezek alapján Derrida a *différance*-al a létezőt a maga égesszerűségében, egységében, azonosságában, eredetében és kezdetében, oppozíciókra való alapozhatóságában, illetve létében és jelen-létében illeti kritikával. Dekonstruktíve semmi sem lehet kizárólag csak jelen vagy csak távol, mint inkább keresztül kasul, mivel minden nyom egy nyom nyoma, minden szöveg más szövegek nyomát viseli, és minden jelölő tőle különböző jelöltekre utalt, tehát egyik sem eléggé „önmaga”, egyiknek sincs igazán jelen-léte.

A dekonstrukció másik fontos kötege a *négociation*, annak pedig nincs, nem lehet, általános törvénye, szabálya, módszere, hanem az inkább „a megállás lehetetlensége, ami annyit jelent, hogy: nincs tézis, nincs pozíció, nincs tétel, nincs megállás, nincs szubsztancia, nincs stabilitás, hanem állandó elhalasztás, végtérkép nélküli elhalasztás”¹⁴ „van”. Enélkül a *négociation* nem lenne más, mint puszta számítás, kalkuláció.

A disszemináció kötegében ugyancsak a dekonstrukció hatásai érvényesülnek, a disszemináció „vég nélkül megnyitja az írásnak ezt a repedését, mely többé nem varrható össze, a helyet, ahol sem az értelem, legyen bár többes, sem a jelenlét semmilyen formája nem írástalanítja többé a nyomot. A disszemináció kezeli [...] azt a pontot, ahol a jelentés mozgása rendszerint megköti a nyom játékát”.¹⁵ Derrida munkássága alapján világossá válik, hogy a dekonstrukció státusa ezekkel a kritikai fogalmakkal függ össze (*différance*, *négociation*, *disszemináció*, *nyomok nyoma* stb.), vagyis a dekonstrukció maga is elkülönböztetés és végtérkép nélküli elhalasztás, metódus és szabály nélküli egyezkedés, játék és nyomok nyoma.

A dekonstrukció leépíteni szándékszik mindazon módszertani, szemléletbeli, metodológiai berögzültségeket, amelyek az egységre, azonosságra, középpontra, oppozíciókra, fogalmi tisztaságra, eredet- és jelenlét-elgondolásra, statikus értelemegységre alapoznak, hisz „az el-különböztetés nem egy folyamat, amely a sajátát-tételre fut ki”,¹⁶ nem ontológiai újra-elsajátítás. A dekonstrukció és a *différance* önmaga ellen fordul, nem enged „sajátává válni”, önmaga ellen fordul mint művelet, mint „fogalom” és saját hatásának kiszolgáltatottjává válik, „köteggé” válik.

Derrida dekonstrukciójában egy (paradigma)váltás igénye jelentkezik, egyfajta váltás az egységről a sokféleségre és a multiplikációra, az azonosságról a *différance*-ra, az Énről a Másikra, politikai vonatkozásban pedig a Sajátáról az Idegenre. Mindezen a metafizikai hagyományhoz kötődő fogalmak kritikája, destrukciója és dekonstrukciója nem csak filozófiai, hanem átfogja az egész humán és társadalomtudomány területén jelentkező kritikát, amely a századforduló óta egyre inkább aktualitást mutató politikai vonatkozásainak tekintetében válik kulcsfontosságú diskurzussá a jogalany, a jogszubjektum, a nemzeti és etnikai identitás, a vallási és a kulturális identitás és az ezekhez kapcsolódó etika, politika és jog tekintetében, valamint az emigráltak és a menekültek összefüggésében. Derrida nem véletlenül jut el a metafizikai fogalmak elemzésétől a politikai aktivitáshoz, hiszen a múlt század konfliktusai, tömegmészárlásai, a fasiszmus és a kommunizmus, a totalitarista ideológiák, a holokauszt, a kolonizáció és de-kolonizáció is a metafizika nyelvi közegében zajlottak. Lyotard ugyancsak ebben a felismerésben műveli a filozófiai és politikai fogalmak analízisét posztmodern összefüggésben. Lyotard és Derrida munkásságán nem kevésbé hagyott nyomot Marx kapitalizmus- és imperializmuskritikája, az eldologiasodás, az elárúsiasodás folyamatának kritikája, összességében pedig a nyugati kultúra etnocentrizmusának, demokrácia-felfogásának kritikája. A meta-

¹² Derrida: *Az el-különböztetés. (La différence)*. In: Bacsó Béla (szerk.): *Szöveg és interpretáció*. Cserépfalvi Kiadó, Budapest 1991. 43–62. 43.

¹³ Vö. Derrida: *Excerpt from Différance*. University of Chicago Press, Chicago 1982.

¹⁴ Derrida: *Negotiations and Interviews, 1971–2001*. 13. – „...the

impossibility of stopping, this means: no thesis, no position, no theme, no station, no substance, no stability, a perpetual suspension, a suspension without rest.”

¹⁵ Derrida: *Könyvkivétel. Előszók*. In: *Disszemináció*. 28.

¹⁶ Derrida: *Az el-különböztetés. (La différence)*. 63.

fizikakritika ilyen vonatkozásban kétségkívül nem csak filozófiai jelleggel bír, hanem politikai vonatkozásban is relevanciával rendelkezik. Ilyen értelemben a metafizika kritikája bizonyos politikai mozgalmak és beállítódások kritikája is; vagyis a metafizikakritika totalitarizmuskritika is, kritika a totalitás, az univerzalizálhatóság, az egységesíthetőség, a hierarchia ellen.

Ebben a korszellemi közegben tevődik fel újra és új konstellációban a nyelv kérdése, a fogalmak értelmezésének és használatának kérdése, ugyanakkor egyes privilegiált fogalmakhoz kötődő etikai, politikai és jogi rendszerek státusának kérdése is, illetve jelenik meg a felismerés, hogy „the idea behind my idea is that I have no idea”, vagy, hogy vajon „amit mindig ezen a néven fogtunk fel és jelöltünk», az vajon alapvetően homogén, egyértelmű, konfliktusmentes?” „Mi” egy fogalom, vagy inkább: fenntartható-e a „Mi a...?” kérdés? E kérdések horizontjában körvonalazódik a hierarchikus fogalmakra épülő hierarchikus rendszerek kritikája, a fogalmi oppozíciók kritikája, és ezek etikai, politikai és jogi vonatkozása, mint a jó és a rossz, az igaz és a hamis, a helyes és a helytelen, a törvényes és a törvénytelen, a jogos és a jogtalan, az érték és a nem-érték, a kultúra és a kultúranélküliség, az őshonos és az emigrált ellentétei. Nem kevésbé kap hangsúlyosan kritikai szerepet e fogalmi oppozíciók hierarchikus értelem- és értékgenerálása egyaránt. Ezen szempontok felülírására, meghaladására, elmozdítására apellálnak Derrida dekonstruktív-genealógiai fogalomanalízisei, jelen esetben pedig a *pharmakon* fogalmának felvázolása által szemléltetjük a dekonstruktív műveletet, a fogalmak köteggé válását.

***

Derrida Platón-értelmezésében, a *Platón patikájában* a *pharmakon* fogalmát a *Phaidrosz* dialógus kezdő képével vezeti be, amely Pharmakeiát idézi, akinek „talán gyógyszerjű kutat szenteltek”.¹⁷ Pharmakeia egyúttal a *pharmakon* is jelenti. De mi a *pharmakon*? E kérdésfeltevés célja azonban nem „A »mi« a *pharmakon*?” kérdés megválaszolása, hanem „A »mi« a...?” kérdés dekonstrukciója, illetve a kérdésfeltevés azon módjának a dekonstrukciója, amely már eleve előfeltételez egy „mi”-t vagy egy „ki”-t. A „ki” és a „mi” kérdéseknek, a logoszhoz, és a logológikus beállítódásához kötődő hagyománynak – amely szükségszerűen a *valaMiről* beszél¹⁸ – a dekonstruktív nyelvhasználat ellentmondani látszik. Derrida dekonstrukciója rámutat a nyelv mondanak és írásának egy másik módjára, a nyugat-európai metafizikai hagyomány bizonyos elmozdítását kísérelve meg. Ahogy a dekonstrukció nincs/nem van (es „ist” nicht), úgy nem is állítja azt, ami van/létezik („ist”). Amit a *différance*, a *dissémination*, a *négociation*, a *nyom*, a *pharmakon* és más derridai

¹⁷ Derrida: *Platón patikája*. In: *Disszemináció*. 69.

¹⁸ Derrida: *Wie nicht sprechen?* 63. – „Ein logos spricht notwendig von etwas; er kann nicht vermeiden, von etwas zu sprechen; es ist unmöglich.”

kritikai fogalmak „mondani akarnak” – ha mindenképpen mondani kell –, akkor az fogalom előtti („vor” dem Begriff), név előtti („vor” dem Wort), a valami, a „mi” előtti („vor” dem „Etwas”), nem bír már léttel és jelenléttel.¹⁹

Derrida dekonstrukciójában a logológiának és a metafizikának mint jelenlét tudománynak, a logika-metafizika illuzórikus jelen-létének dekonstrukcióját szorgalmazza. Mindazon fogalmak darabokra szedését javasolja, amelyek valamiféle egységre, azonosságra, eredetre, kezdetre, középpontra, jelen-létre utaltak, mint az „eidosz, arché, télosz, energia, ouszia, lényeg, lét, létezés, szubsztancia, szubjektum, igazság, érzékfölötti, tudat, lelkiismeret, Isten, ember stb.”.²⁰ A dekonstrukció akciójában a „ki” és a „mi” köteggé válását követhetjük nyomon, ahol már nem az újraértelmezésre esik a hangsúly, hanem a fogalmak/kötegek használatának kérdésére, a fogalmi rend felfordítására és elmozdítására, ugyanakkor a nem-fogalmi rendére is, amely által a fogalmi egyáltalán érthető.²¹ A „Mi a...?”, kérdés, jelen esetben a „Mi a *pharmakon*?” kérdés dekonstrukciójakor a *pharmakon* az értelem, a statikus jelentés szüntelen meghasadása, elkülönöződése, szétszóródása, megsokszorozódása, multiplikációja, eldönthetlensége, akár a *différance* jelenik meg: nem tudni, hogy a *pharmakon* gyógyszer-e vagy mérge?

A „MI A PHARMAKON?” ÉS A „MI A...?” KÉRDÉS DEKONSTRUKCIÓJA

A *Phaidrosz* dialógus elején a *pharmakon* a *kimozdulás varázsszere*, könyvbe foglalt beszéd, szöveg, írás, amellyel Phaidrosz kicsalja a városból Szókratészt, a város emberét: „nem idevalónak tűnsz fel, hanem idegennek, akit vezetni kell, annyira nem hagyod el a város határát, sőt – úgy látom – egyáltalán ki sem lépsz a falakon túlra”²² – tudjuk meg Phaidrosz szavaiból. A *pharmakon* olyan *csábításként* vezetődik fel, mint ami megtöri a megszokottság rendjét, mint ami kizökkent, és más/új irányt nyit: „Te azonban – amint látom – megtaláltad kimozdulásom varázsszerét”²³ – hangzik Szókra-

¹⁹ Vö. uo. 19. – „Es »ist« nicht und sagt nicht dies, was »ist«. Dies, was die »différance«, die »Spur« und so weiter »sagen-will« – was von nun an nichts sagen will –, dies wäre »vor« dem Begriff, dem Namen, dem Wort, »etwas«, das nichts wäre, das nicht mehr dem Sein, der Anwesenheit oder der Gegenwärtigkeit des Gegenwärtigen (...) angehörte.”

²⁰ Derrida: *Grammatológia*. Előszó. 12.

²¹ Derrida: *Signature Event Context*. In: *Margins of Philosophy*. The University of Chicago Press 1982. 329. – „Deconstruction does not consist in passing from one concept to another, but in overturning and displacing a conceptual order, as well as the nonconceptual order with which the conceptual order is articulated.”

²² Platón: *Phaidrosz*. In: *Platón összes műve II*. 230. d.

²³ Uo. 230. d.

tész válasza. Ezek alapján a *pharmakon* a ki- és az elmozdulásra való csábítás, hiszen „arra készítet, hogy elhagyjuk az általános, természetes vagy szokásos utakat és törvényeket”.²⁴ Mindezzel a *pharmakon* kétségkívül anarchikus is, ez pedig kézenfekvő téma Derrida számára a dekonstrukció felmutatására. Derrida Platón-értelmezésében a város elhagyására készül, elcsábított Szókratész képével vezetődik fel a *pharmakon*, és ezzel el is kezdődik a *pharmakon* jelentésláncolatával játszó textuális játék, amely úgy mutatja be annak értelem-láncolatait, hogy mindeközben egyre inkább ellehetetlenül, „A »mi« a...” kérdés.

A Platón patikájában a *pharmakon* egyrészt a „szer: gyógyszer és/vagy mérég”²⁵ névjegye, gyógyszer, orvosság, orvoslás mint tudomány és/vagy művészet, varázsszer, okkult szer; ugyanakkor mérég a maga többértelműségével. A *pharmakon* jelentése lehet szubsztancia, anyag, mint az alkímiai előkészítője, vagy éppen ellen-szubsztancia, nem-szubsztancia, nem-azonosság, nem-lényeg.

A *pharmakon* másrészt a szöveg, a könyv, a *biblion*, a betéve tudás gyakorlata, a „betéve tudott receptek szerinti eljárás [...] és a vakon alkalmazott szer”,²⁶ amely kivonja magát a szükségszerűség normái alól, kiszolgáltatódva ezáltal a véletlennek, a mágiának, mániának, ez pedig kétségkívül a *gyanakvásra* ad okot. A platóni dialógusok alapján gyanakvás támasztódik a szöveg, a könyv, a *biblion*, az írás, a szer, e mágia ellen, ezért a *pharmakon* az eltévelyedéssel áll kapcsolatban.

A *pharmakon* mint írás értelmezhető morális kérdésként,²⁷ a jó és a rossz szembeállításaként, az igazság és a hazugság, az erkölcsösség és az erkölcsatlenség, a helyes és a nem helyes kérdéseként és egyúttal ezek oppozicionális szembeállíthatóságaként. Az írás lehet az igazság és a nem-igazság kérdése, mint az igaz vagy a nem igaz írása. Mindez az írás erőteljesen gyanús státusára utal, ahol az írás pusztán „a tudás nélküli ismétlés”,²⁸ a tudáson kívülként vagy azzal szembenállóként jelenik meg, olyasmiként, mint ami ártó az igazságnak.

A *Timaios*ban a *pharmakon* mint írás az egyiptomi íráskultúra és a görög beszédkultúra közötti szakadék képével indít, ahol a *pharmakon* írásként mondhatni jó fényben tűnik fel, miután az élő szervezet betegségének tárgyalása során a *pharmakon* erőteljesen negatív elemként érvényesül. A *Timaios*ban a betegség az élő szervezethez hasonlatos, „a betegségek alkata ugyanis bizonyos tekintetben az élőlények természetéhez hasonlít”,²⁹ az élő e természetes betegsége allergia; a gyógyszerrel kezelés, a *pharmakon*, azonban kizök-

kenti a betegség e normális lefolyását és megzavar. Az élő szempontjából a természetes belső mozgás követése a fontos, az „idegen test által előidézett mozgás általában értéktelenebb”,³⁰ de a legveszedelmesebb a „gyógyszerekkel történő tisztítás [...]”. Mert a betegségeket, hacsak nagy veszéllyel nem járnak, nem szabad gyógyszerekkel ingerelni”.³¹ A *Timaios*ban a *pharmakon* a természet törvényén tett erőszak, „veszedelmes pótlék, mely éppen abba tör be, ami szeretne megenni nélküle”.³² A *pharmakon* nem belülről jön, nem természetes, nem a normális lefolyás része, hanem kívülről jön, így pótolólagos élősködő. A *pharmakon* ezek alapján az élő szervezet ellensége, a baj okozója, valami, ami ingerli a bajt, mintsem feloldja azt.

Ártalmasnak minősül a *pharmakon* a görög Kósz sziget orvosai szerint is, mivel „a *pharmakon* ellenkezik a természetes étellel”,³³ akadályozza a betegség meghatározó szerepét, a betegség normális lefolyását, amelyet inkább hagyni kell saját normái szerint lezajlani. A *Prótagorasz* szerint „a legkülönbébb orvosi kezelések, akár kiégetéssel, akár vágással, gyógyszerekkel vagy koplattatással történnek”,³⁴ egyszerre lehetnek jók és kellemetlenek, illetve bennük kap helyet a jó és a rossz, a kellemes és a kellemetlen szembenállása.

A *pharmakon* jelent festményt, festést, nem természetes színt, mesterséges festőanyagot, festéket, amely „a dolgokban adott színárnyalatokat utánnozza”.³⁵ A platóni szövegek alapján az utánzó művészetek, a festészet és a költészet az igazságtól való eltávolodásként értelmeződnek. Az *Állam* X. könyvéből tudjuk meg Szókratészről, hogy „a festészet s általában minden utánzó művészet, nagyon távol áll az igazságtól”,³⁶ éppen ezért jobb az utánzó művészeteket száműzni a városból, mi több, be se kell engedni az államba: ami „utánzás, azt semmi esetre sem engedhetjük be államunkba. [...] az ilyen alkotások valósággal merényletet jelentenek a hallgatóság szelleme ellen, hacsak valakiben ellenmérgekképp nincs még annak felismerése, hogy valaképpen milyenek is ezek a művek”.³⁷ Az *Állam* alapján az utánzó művészetek nem értenek ahhoz, amit utánognak, ráadásul pusztán a látszat utánzatai, ahogy a költő is „csupán utánzója az erény árnyképeinek”.³⁸ A költészet értéktelen, hiszen nincs köze az igazsághoz, a tragédia és a komédia pedig nem más, mint veszedelmes művészet. Platónnál az írás és a festészet mágia és színlelés,

²⁴ Derrida: *Disszemináció*. 70.

²⁵ Uo. 69.

²⁶ Uo. 72.

²⁷ Vö. uo. 73.

²⁸ Uo. 74.

²⁹ Platón: *Timaios* In. *Platón összes művei* III. 89. b.

³⁰ Uo. 89. a.

³¹ Uo. 89. b.

³² Derrida: *Disszemináció*. 109.

³³ Uo. 98.

³⁴ Platón: *Prótagorasz*. In. *Platón összes művei* I. 354. a.

³⁵ Derrida: *Platón patikája*. In. *Disszemináció*. 128.

³⁶ Platón: *Állam*. In. *Platón összes művei* II. 603. b.

³⁷ Uo. 595. b.

³⁸ Uo. 601. a.

álca „amely a halottat az élő látszatával álcázza. [...] jó képet ad a hullának”,³⁹ „élőhalott, haladékolts halott, eltolódott élő”,⁴⁰ amely felfordítja a rendet.

A dialógusban a filozófia és a költészet ellenséges viszonya éleződik ki, ugyanakkor jelen esetben Szókratész és Derrida szembehelyezkedése, ahol Szókratész, aki nem ír, aki első látásra nem használja a *pharmakon*-t, az igazsággal áll kapcsolatban, Derrida pedig irodalmárként is, és az írás affirmátora-ként is enged a *pharmakon* hatásának, varázslatának, műveli a *pharmakon*-t, és elfordul az ideáktól, a dialektikus igazságtól. Platónnak viszont a *pharmakon* gyanús, kitart amellett, hogy a *pharmakon*-t okkult, gyanús hatalomként, szemfényvesztésként mutassa be. Derrida szövegértelmezésében ezért Platón álma „a jel nélküli emlékezet. Azaz pótlék nélküli emlékezet”,⁴¹ mivel a pótlék „nem létező (on)”. De nem is egyszerű nem létező (mé on),⁴² hanem túllép a jelenlét és a távollét alternatíváin, és ebben áll a veszély. A *pharmakon*-on Platónnál pótlék, a pótlék pótléka, a jelölő jelölője, ami újratervez, utánoz, ismételi, kívül esik az életen, az élön és a szervezeten.

A platóni szövegek alapján Szókratész inkább távol tartaná magát a *pharmakon*-tól, az utanzó művészetektől és az írástól, mivel mindez romlást és betegséget okoz. Szókratész a városhoz tartozik, a törvényhez és a dialektikához kötődik, a *pharmakon*-on pedig „eltévelyedés”. Szókratész eltévelyedés elleni szerepe pedig a dialektika, amely a lélek tisztaságára, az igazságra törekszik; általa pedig a lélek halhatatlanná is válik: „ha a testnek a rosszassága nem idézheti elő a lélekben a lélek rosszasságát, akkor azt sem állíthatjuk, hogy a lélek – a saját rosszassága nélkül – [...] tönkremehet”.⁴³ „Csak az igazságtalanság – mint valami betegség – lehet halált okozó arra, aki a lelkébe fogadja”.⁴⁴ A szókratészi patika ezek értelmében egyfajta „ördögűzés”, de „riogatás” is, ha nem a dialektika elveit részesítjük előnyben lelkünk nem lesz hallhatatlan. Szókratész ezek alapján maga is Pharmakeusz, aki ellenszert próbál létrehozni. A dialektika mint ellenszert, ellenméreg jelenik meg, mint „visszajára fordított *pharmakon*”.⁴⁵ Szókratész Pharmakeusz a *pharmakon*-on ellen; akinél a szernek gyógyszerre, a „méregnek” „ellenméreggá” kell válnia.

Derrida Platón-értelmezése alapján a szókratészi beállítódás valójában csak a *pharmakon*-on másik jele, „a logosz általi kúra [...]”, terápiás természete révén éppen arra kell hivatkoznia, amit kiűz, arra a többletre, amit *külsővé* tesz”.⁴⁶

³⁹ Derrida: Platón patikája. In. *Disszemináció*. 141.

⁴⁰ Uo. 142.

⁴¹ Uo. 108.

⁴² Uo.

⁴³ Platón: Állam. In. *Platón összes művei II.* 610 a.

⁴⁴ Uo. 610. d.

⁴⁵ Derrida: Platón patikája. In. *Disszemináció*. 121.

⁴⁶ Uo. 127.

Ha *pharmakon*-nal gyógyítunk az élőködőt kiűzzük és külsővé tesszük, ahogy az írás is járulékká, többletté, pótlékká válik a beszédhez képest. Derrida utalást tesz Harpokration kommentárjára a *pharmakon*-ról a baj kiűzésének tekintetében a testből és a városból: a város mint test úgy állítja vissza a normális kerékvágásba magát, hogy kivetí, kiűzi a fenyegetést, vagy háziasítja azt, saját költségén ellátva fenntartja, hogy feláldozhassa.⁴⁷ De mi vagy ki a fenyegetés? Maga egy pharmakeusz, egy boszorkány, egy méregkeverő, kiátkozott varázsló, egy elítélt, akárcsak maga Szókratész, akitől óvakodni kell, mert „istentelen”, félelmetes szónok, és „a silányabb ügyeket jónak tudja föltüntetni”,⁴⁸ és „megrontja az ifjúságot”.⁴⁹ Szókratész-e a fenyegetés, aki kiitta a bürokpoharat, maga is méreg, *pharmakon*-on által halva meg, avagy Szókratész lehet ugyanúgy a jótékony hatású, gyógyító szent, az ellenméreg, az ellen-pharmakeusz, a „másik Szókratész”? A *Pharmakeusz* e kettő viszállya, az eldönthetetlenség válsága. Ha dialektikusan és logologikusan az igazság az *eidosz* jelenléte, akkor minidig egyezkedni kell, a viszonnal, a jelen-nemléttel, a nem-igazsággal.⁵⁰ Derrida a dekonstrukció érvényesítve úgy értelmezi mindezt, hogy a jelenvaló létező igazságában, azonosságában, jelenlétében megkettőződik, megjelenése saját megkettőződésének lehetősége, nem igazságban, ál-igazságban, fantazmában, a pótlékba rejtőzve, amely azt megmutatja.

KI DÖNTI EL, HOGY MI A PHARMAKON, KI DÖNTI EL, HOGY MIT KELL ELDÖNTENI?

A Phaidroszban Szókratész elbeszélése nyomán Theut isten alakja jelenik meg, aki maga „találta fel a számot, a számolást, a mértant, az asztronómiát, továbbá az ostáblát és kockajátékot, végül az írást is”.⁵¹ Theut elhozza művészeit Egyiptom királyának, Thamusnak, – aki maga nem ír, mint inkább beszél és parancsol – sorra bemutatja találmányait, az írást pedig az emlékezet és a tudomány varázseszközeként, *pharmakon*-ként mutatja be: „Ez a tudomány, király, bölcsőbb és tartósabb emlékezetűvé teszi az egyiptomiakat; mert az emlékezet és a tudomány varázseszközét találtam itt fel”.⁵² Az írás azonban csak az lehet, aminek azt a király minősíteni fogja, vagyis az írás értéke nem önmaga lesz, hanem az lesz, aminek a hatalommal bíró azt kinevezi.

Ebben a hierarchikus konstellációban az írás istene az, aki egy „alárendelt, másodrendű személy, döntési hatalom nélküli technokrata, mérnök, forté-

⁴⁷ Vö. uo. 132.

⁴⁸ Platón: Szókratész védőbeszéde. In. *Platón összes művei I.* 18. c.

⁴⁹ Uo. 23. d.

⁵⁰ Derrida: Platón patikája. In. *Disszemináció*. 165.

⁵¹ Platón: Phaidrosz. In. *Platón összes művei II.* 274. d.

⁵² Uo. 274. e.

lyos és találékony szolgál [...], [aki] egy *tekhné*t és egy *pharmakon* mutat be a királynak, atyának és istennek”.⁵³ A királyban fel is merül a gyanú a *pharmakon* ellen, hogy nem mérgező szer-e ez az ajándék, nem maga a megtevesztés-e, a hazugság és a nem helyesség? Annak ellenére, hogy a *pharmakon* egy jelentésláncolat játéka, Theut csak egyfelől mutatja be a találmányt, elfordítva, jótékony hatású szerként, ami orvosol, emlékeztet, és a tudást növeli. Az ajándékot gyógyszerként, orvosságként, tudományként, technikaként, terápiaként mutatja be, ezzel pedig „megszünteti a kétértelműség forrását”,⁵⁴ denaturálja a *pharmakon*t. Mondhatni egy potenciális mérget gyógyszerként tüntet fel.

A Phaidroszban a király, Thamusz értéktelennek minősíti a *pharmakon*t, mivel az csak az emlékezésre, felidézésre jó. A király válasza, hogy a *pharmakon* visszájára fordulhat, súlyosbítja a bajt, ahelyett hogy gyógyítana, „éppen feledést fog oltani azok lelkébe, akik megtanulják, miért nem gyakorolják emlékezőképességüket [...] kívülről, idegen jelek segítségével [...] fognak visszaemlékezni”.⁵⁵ Az írás pótolja az emlékezetet, éppen ezáltal meg feledékenyebbé tesz, útját téveszti, nem növeli, hanem csökkenti a tudást, „nem az emlékezetnek, hanem az emlékeztetésnek”⁵⁶ a varázsszere, a tudás *látszata*, nem pedig valósága, így nem az igazsághoz, hanem a látszathoz tartozik.

A szofista alapján ugyanez a gondolat jelenik meg: „a szofista tehát a tudomány jeleit és jelvényeit árulja: nem magát az emlékezetet [...], csupán az emlékjeleket [...], a jegyzeteket, az irattárakat, az idézeteket, a másolókat, az elbeszéléseket, a lajstromokat”,⁵⁷ nem emlékezetet, hanem az emlékeket. A dialógusban azt olvashatjuk, hogy „a szofista úgy tűnt fel előttünk, mint aki minden kérdésben bizonyos látszólagos tudással rendelkezik, de nincs birtokában az igazságnak”.⁵⁸ Az írás így idegen az igazságtól, a szofista úgy tesz mintha tudná, de csak mímeli a tudást, inkább varázsló, szemfényvesztő, aki pusztán mímeli a valóságot. Mindezzel a *pharmakon* tulajdonképpen a megtevesztés és a hazugság szándéka, a nem igazság, a nem-tudás birodalma, az igazság mímélése.

Az egyiptomi mitológiában Thot és a napisten Amon-Ré viszonya ugyancsak hierarchikus konstelláció. Ré a nap, az élet, a beszéd, az eredet, a teremtető, az atya, a *királyok atyja*,⁵⁹ Thot pedig az írás istene, az írnokok pártfogója, Ré és az istenek titkára, a könyvek és a szavak ura. Bevezeti az embereket az

irodalomba és a művészetekbe, megalkotja a hieroglifa-írást, orvos-gyógyszerész-varázsló isten, aki meggyógyítja a betegeket és a halottakat,⁶⁰ képes véget vetni az életnek és kikészíti a halottakat is. Thot egyúttal a halál istene is, hiszen felügyeli a halál szervezését, feljegyzí a halott szívének súlyát, megszámlálja az élet napjait, előszámlálja a történelmet, temetkezési szertartásmester, aki kikészíti a halottakat.⁶¹ Tudomány és mágia, élet és halál, a hiány pótléka, a *pharmakon* istene.

Thot és Ré viszonya egy behelyettesítői viszony. Thot egyrészt szemben áll Rével, de másrészt pótolja őt, engedelmeskedik neki, utánozza, igazodik hozzá, hozzáadódik, behelyettesítődik, ismétli őt, kisajátítja attribútumait és elfoglalja helyét. Thot Ré helyére állítható, Ré pótlója, akárcsak ahogyan görög vonatkozásban az írás a beszéd pótléka. Thot szünet nélküli mozgás, ellentétek közötti átjárás. Nincs stabil, rögzített helye és jelenléte, hanem mindig azt a helyet foglalja el, ami nem az övé, így inkább a nem-azonosság istene. Thot „fortélyos, megfoghatatlan, álarcos, cselszövő, tréfacsináló, mint Hermész, (...) *dzsóker*, szabad jelölő, semleges lap, a játék játszója”,⁶² aki nem hagyja magát egy végső kiteljesedésbe vagy újra elsajátításba torkolni.

E hierarchikus konstellációban Thamusz és Ré mint atya jelennek meg, az atya pedig a logosszal áll összefüggésben. A logosz „létező (*on*)”,⁶³ élő szerkezettel, középponttal, kezdetének és végének kell lennie, személyként viselkedik, eredete és oka van, a struktúra törvényei uralják, ellentétekre alapozható: élet/halál, első/második, atya/fiú, úr/szolga, jó/rossz, komoly/játék, nap/hold, igazság/hazugság szembeállításaira. Derrida dekonstrukciójában az atya mint logosz vagy a logosz mint atya nem más mint „*főnök, tőke és valami, ami jó*”.⁶⁴

Derrida Platón-értelmezésében Szókratész maga is atyaként viselkedik. Szókratész a jó atya, a tőke, a nap, egy szobrász gyermeke, „bába” vagy egy bába fia, aki az atya szerepét játssza, hiszen ha Athén fiai megölik, maguknak írtanak. „Platón az ő halálától fogva ír”,⁶⁵ akár egy „apagyilkos fiú”, akár az elítélést író fiú, aki átveszi Szókratész helyét, behelyettesíteni akarja őt, de valahogy jelenvalóvá tenni is, mivel nincs ott, nem lesz már ott, ráadásul *pharmakon*nal, írással, írásban. Platón írásban vádolva az írást ír. Egyszerre helyezi kívülre az írást és veszi kölcsön azt, egyszerre ítéli el és egyszerre használja. Dialógusai lényegükönél fogva inkább beszélődni szeretnének, de írónak, így Platón helyet ad a pótléknak.

⁵³ Derrida: Platón patikája. In. *Disszemináció*. 85.

⁵⁴ Uo. 95.

⁵⁵ Platón: Phaidrosz. In. *Platón összes művei II*. 275. a.

⁵⁶ Uo. 275. a. b.

⁵⁷ Derrida: Platón patikája. In. *Disszemináció*. 105.

⁵⁸ Platón: A szofista. In. *Platón összes művei II*. 233. c.

⁵⁹ Richard Wilkinson: *The Complete Gods and Goddesses of Ancient Egypt*. Thames and Hudson, London 2003. 205–206.

⁶⁰ Derrida: Platón patikája. In. *Disszemináció*. 89.

⁶¹ Uo. 90.

⁶² Uo. 91–92.

⁶³ 78.

⁶⁴ Derrida: Platón patikája. In. *Disszemináció*. 80.

⁶⁵ Uo. 146.

Derrida a *Disszemináció*ban a dekonstrukció felmutatását kíséri meg a szöveg, az írás, a „*pharmakon*” hagyományos formájának, kritériumainak, struktúrájának izekre bontása/felfordítása által. Derrida megtöri a *pharmakon*-t, a könyv, a szöveg, az írás, a fogalom egységét, szövegei a dialektikus szöveg felforgatásaként értelmezhetőek, fogalmai pedig kötegekké válnak. Kilépni szándékszik abból a dialektikus szókratészi hagyományból, amely szerint „minden beszédnek olyan felépítésűnek kell lennie, mint egy élőlénynek, amelynek összeálló testalkata van, úgy, hogy nem hiányzik se feje, se lába, hanem törzse van és végtagjai, amelyek egymáshoz és az egészhez illenek”.⁶⁶ A dekonstruktív írásban a textuális és szemantikai elkülönítődés, a *disszemináció*, a textuális multiplikáció megakadályozni igyekszik a fogalmak/kötegek egyértelműségének lehetőségét, az egyik egyszerű elemre, vonatkozásra, jelentésére való redukció lehetőségét. A dekonstrukció produktív konfliktusos mozgását „semmilyen filozófiai dialektika nem tud megszüntetve-megőrizni, feloldani, lecsillapítani”.⁶⁷

A dekonstruktív írás megsokszorozza az egységes értelemet – illetve felmutatni szándékszik, ami már eleve ott volt, ami akár korábban is kiolvasható lehetett volna/és csúszott, csak elfedődött –, azt egység nélkülivé bontva, így Derrida textualitását a „különbségek és különbségek különbségei alkotják” és e különbségek aktivizálása.⁶⁸ Derrida így nem a fogalmi azonosságot, hanem a fogalmi különbséget aktivizálja, mindez pedig nem teszi lehetővé a *pharmakon* fogalmának egy logikus-dialektikus ökonómiáját. A *pharmakon* jelentésláncolatának játékaival játszva, „a nyelv játéka közönként a szó funkciói, és ezen belül a különféle kultúrák lerakódásai vagy régiói között rendezkedik be”.⁶⁹ Játsszik a szereplők, szerepek, írók, fordítók, a fordítás és a fordíthatóság vagy éppen a fordíthatatlanság kérdésével, aktivizálja a *pharmakon* sokrétű konstellációját. Abból kiindulva, hogy a nyugati nyelvek, amelyek a metafizikai örökösei, olyan elemző hatást fejtenek ki a *pharmakon*-ra, amellyel lerombolják a többértelműséget, egyik elemére redukálva azt,⁷⁰ a *pharmakon* kétértelműsége, többértelműsége, megfordíthatósága denaturalizálódik. Így a cél a *pharmakon* fogalmi azonosságának, egységének, tiszta eredetének, jelenlétének, opozíciókra való alapozottságának, egységes jelentésének leépítése. Dekonstruktíve „meg kell akadályozni, hogy a *pharmakon* egész jelentésláncolatát helyreállítsuk”.⁷¹ Eppen ezért nem az újraértelmezésre esik a hangsúly, hanem a darabokra szedésre.

⁶⁶ Platón: Phaidrosz. In. *Platón összes művei II.* 64. c.

⁶⁷ Derrida: Könyvkivétel. Előszók. In. *Disszemináció.* 10.

⁶⁸ Derrida: Platón patikája. In. *Disszemináció.* 97.

⁶⁹ Uo. 94.

⁷⁰ Vö. uo. 97.

⁷¹ Uo. 94.

Dekonstruktíve a *pharmakon* „lényege”, az hogy sem állandó lényege, sem »tulajdon« jellegzetessége nem lévén, a szónak semmilyen [...] értelmében nem szubsztancia”.⁷² A dekonstruálás itt azt jelenti, hogy számot vetünk az elkülönítő-déssel, a disszeminációval, jogot adunk a béfejezetlenségnek, a halogatásnak, a megkésettységnek, az eldönthetetlenségnek. A *pharmakon* fogalmi dekonstrukciója megtöri a fogalmi azonosságot, az értelmi és jelentésbeli egységet, a fogalom tiszta eredetének, létének lehetőségét. A fogalomnak/kötegnek nincs statikus léte, helye és jelentése a különbségek játékában, nem alapozható pusztán opozíciókra, nincs tiszta eredete, hanem inkább a „különbség (létrejöttének) mozgás, helye és játéka”.⁷³ Derrida az opozíciók meghaladására ösztönöz, ahol megszűnnek az olyan opozíciótagok absztrakt szembeállításai, mint az igaz és a hamis, az igazság és a hazugság. Dekonstruktíve „a *pharmakon* pontosan azért ugyanaz, mert nincs azonossága. És ugyanaz pótlólag (van). Vagy differenciában. Írásban”.⁷⁴ Derrida patikájában „nem lehet megkülönböztetni a gyógyszert a méregtől, a jót a rossztól, az igazat a hamistól, a bentet a kinttől, az étellel telit a halálóstól”.⁷⁵

A modern és a posztmodern filozófia számos irányzata hadat üzen a metafizikai hagyománynak és e hagyományhoz kötődő fogalmaknak a metafizika nyelvvel operálva, annak nyelvezetében mozogva. Így nemcsak a metafizika-kritikával, hanem e kritika metafizikalitásával, ugyanígy nemcsak a metafizika dekonstrukciójával, hanem a dekonstrukció metafizikalitásával is számolni kell. Derrida felfogásában a metafizika meghatározottsága, egy a metafizikai lánc irányította mozgása. Nem egy fogalmat állíthatunk ezzel szembe, – egy új fogalom, illetve fogalomhasználat nem jelenthet kilépést a metafizikai hagyományból –, hanem egy textuális munkát és egy másik láncolatot. Ha a nyelv, vagy bizonyos nyelvek metafizikaiak, akkor azt/azokat nem lehet metafizika nélkül kritizálni. Derrida maga sem úgy véli, hogy a metafizika nyelvtől vagy a nyelv metafizikai jellegétől, netán bizonyos nyelvek metafizikai hatásától megszabadult volna, hisz a dekonstrukció is a metafizika nyelvében mozog, *de egyúttal dekonstruálja is azt* – állítja Derrida. Hiszen hol lehetne azonosítható egyfajta kilépés a metafizikai nyelvezetből? Ki lehet-e lépni, ki lehet-e sétálni e fogalmi-nyelvi hagyományból, ahogyan Szókratész sétál ki a városhól Phaidrosz társaságában? Ki lehet-e lépni a nyelvből, és mit jelent e tekintetben a *plus d'une langue*, a több mint nyelv, a több mint egy nyelv, a nyelvet meghaladó, azt szétfeszítő?

Színre visz-e egy gyógyszertárat a dekonstrukció? Kicsoda Derrida? *Pharmakheusz-e* Derrida is és *gyógyszertár-e* a dekonstrukció? Ellenméreggé válik-e,

⁷² Uo. 125.

⁷³ Uo. 126.

⁷⁴ Uo. 164.

⁷⁵ Uo. 167.

ellenméregként viselkedik-e a dekonstrukció? Méreg elleni szer ellenszere-e? Szofista-e Derrida? Az igazságot keresi, illetve lehet-e dekonstruktíve igazság a szó szigorú értelmében? Hogy a műveletet, amely *A Platón patikájában* Szókratészre lett alkalmazva, Derridára is alkalmazzuk, nézzük meg kicsoda maga Derrida. A *D'Ailleurs, Derrida*, Safaa Fathy által rendezett 1999-es filmben azt vallja magáról, hogy eredete igazából titok. Így maga is olyanként jelenik meg, mint aki nem tudja eredetét, hogy honnan jött és hová megy; nem tudja/nem tudhatja kicsoda „valójában” –, ha helytálló itt a „valójában” –, mint egy szefárd-zsidó spanyol eredettel, franciaként Algériában, muszlimok társaságában, francia-maghrebiként, úgy, hogy egy nyelve van, de az nem övé. Maga Derrida is olyanként jelenik meg, mint akinek nincs azonossága, mint aki elvesztette a normát, a jogát, egyfajta törvényen kívüli, akinek nincs törvényes igazsága. Franciaországba való településekor, ő mag is odaátról érkezik, *külsődleges idegen* a „francia-franciához” képest.

Pharmakeusz-e Derrida? Derrida aktivizálja és működteti a patikát, mint egy kereskedő fia, a dekonstrukciója pedig saját hatásának kiszolgáltatottja marad, nem szolgáltat, nem szolgáltatathat végső alapot, hanem a befejezetlenség, a lezáratlanság, az eldönthetlenség érvényesül. Egy a Derrida ellen megfogalmazott kritika szerint az a kérdés merül fel, hogy „Kell-e a szövegnek – mely képtelen végső alapot szolgáltatni – eleve elfogadott értelemmel, igazsággal rendelkeznie?”⁷⁶ De azt is kérdezhetnénk, hogy rendelkezik-e eleve elfogadott értelemmel és igazsággal az, ami úgymond „végső alapot” szolgáltat? Lehet-e végső alap? Vagy kiinduló alap? Mi az alap? Egy dekonstruktív filozófiakép nem az alapok lefektetésében, mintsem azok játékba hozásával, új konstellációkba való helyezésével, elmozdításával, multiplikációjával, a kontextusok megsokasodásával áll kapcsolatban. Ahogyan „a gyógyszerészeti műveletnek *önmagát kell kizárnia*”,⁷⁷ úgy a dekonstrukció is akkor „van” a szó szigorú értelmében, ha „nincs”, avagy akkor „nem kell”, ha minden más – kiinduló és végső alap, „Igazság” stb. – „van”. Derrida patikájában nem lehet elkülöníteni a gyógyszert a méregtől, az igazságot a hazugságtól. Nem munkál ki esszenciát, szert, varázsszert, de ha kimunkált volna is, nem lehetne eldönteni, hogy az gyógyszer lenne-e vagy méreg, nem kategorizálja, nem szisztematizálja a *pharmakont*. Derrida azonban nem rejtve véka alá él a *pharmakon*nal, affirmálja a *pharmakont*, és beindít egy textuális láncolatot, egy textuális multiplikációt. Rehabilitálja a *pharmakont*.

⁷⁶ Jocelyn Benoist: A francia fenomenológia 20 éve. *Kellék*, 1997. 7. 11.

⁷⁷ Uo. 127.

„Nem az igazat mondom, hanem azt, aminek igaznak kellene lennie.”

- (1) Kozák Gyula (2002): A hazugság mindennapi életünkben. Budapest, Balassi Kiadó.
- (2) Csernus L., Kigyós É., Popper P. (2004): Titok, elhallgatás, őszinteség. Bp., Saxum
- (3) Barnes, J. A. (1994): A Pack of Lies. Cambridge, Cambridge University Press.
- (4) Popper Péter (1999): Hazugság nélkül. Budapest, Saxum
- (5) Marin, Gh. (1972): 1001 de fete ale adevarului si minciunii. Iasi, Editura Albatros
- (6) Pszichológiai Lexikon (2002): Budapest, Magyar Könyvklub
- (7) Schiopu, Ursula (coord) (1997): Dictionar de Psihologie. Babel, Bucuresti
- (8) Pölczmann Balázs (2010): Politika és hazugság: hogyan kell jól csinálni?
- (9) Stöckert Gábor: A hazugságkutató hisz Orbánnak. 2006. szeptember 26.
- (10) Makkay József: A román történelem hiányzó ezer éve. Erdélyi Napló, 2013. február 11.
- (11) Ifj. Tompó László: A román történelemhamisítás magaskiskolája: nekik köszönhetjük, hogy megszabadultunk a kommunizmustól. Hunhír.info 2012. július 9.
- (12) Milyen a sikeres hazug? Natúrsziget 2008. szeptember 22.
- (13) http://adevarul.ro/cultura/istorie/ce-facem-romania-lucian-boia-minciuna-mitul-fondator-romaniei-moderne-1_50f6d4e1dc344dc202414409/index.html
- (14) <http://erdely.ma/publicisztika.php>

Laczkó Sándor

Hazugságmisztérium – Előszó 5

„De minden hazug az ellenkezőjét mondja annak, amit gondol az ő szívében, s azzal a céllal, hogy becsapjon.”

Vajda Mihály Kit érnek el hamarabb, a hazug embert, vagy a sánta kutyát? 11**Weiss János** A hazugság mint politikai rendszer ..... 17**Egyed Péter** Ígéret, elhihetőség, elvárás.

A 'politikai hazugság' kognitív összefüggései. 27

Losoncz Alpár A hazugság politikai gazdaságtana (A hazugság elviselhetetlen könnyedsége) ..... 41**Balogh László Levente** A politikai hazugságról ..... 61**Mester Béla** Hazudni és igazat mondani szavak nélkül .....72**Kovács Gábor** Az igazság, a politika és valóság szövete –

Hannah Arendt a hazugságról 82

Pavlovski Róbert A valótlanság ideológiai valósága a demokratikus értékek védelmében: John Dewey neveléskonceptiója 90

„Kutya nehéz, ... úgy hazudni, ha az ember nem ösmeri az igazságot...”

Gyenge Zoltán Az őszinteség mítosza – Caravaggio Nárcisza .....99**Gábor György** Üdvtörténetű hazudott gyűlölet

(Az antijudaizmus teológiája) 145

Nagyillés János Poetis Mentiri Licet (Plin. Ep. 6, 21, 6) – egy költőnek szabad hazudni. Ifjabb Plinius egy megjegyzésének tanulságai ..... 145**Mészáros András** „Kényes és kínos 'eredetiségi' kérdés”, avagy plágium a 19. századi magyar filozófia-tankönyvekben ..... 159**Pólik József** Elveszett illúziók. A magyar politikai film korszakai. .... 173**Horváth Henrietta** Festménybe zárt hazugságok, mint a művészeti valóság pillanatképei ..... 194**Váraljai Emese** Manók, vagy egysejtűek?

Fikcionalitás és mikroszkopikus kép kapcsolata a 19. században 204

Jász Borbála A hazugság és igazság megközelítésének párhuzamai a Bécsi Kör filozófiájában és Le Corbusier építészeti gondolkodásában 212

*„Az ember önmaga, mint pusztán morális lény iránti kötelesség
legnagyobb sérelme ... a hazugság. ... A hazugság az emberi méltóság
elvetése és szinte megsemmisítése.”*

Fehér M. István Hazugság és rosszhiszeműség. Fenomenológia és ideológiakritika.....	229
Csejtei Dezső – Juhász A. Hazugság és igazság küllői között vergődve....	269
Frenyó Zoltán A hazugság megítélése Szent Ágoston gondolkodásában....	284
Hankovszky Tamás Gyilkos a kapuban. Fichte a hazugságról	294
Valastyán Tamás A tropikusan felfogott igazságról és hazugságról.....	304
Lengyel Zsuzsanna Mariann Törés a tapasztalatban (Gadamer és Heidegger) Hazugság és nyelviség hermeneutikai nézőpontból.....	318
Lurcza Zsuzsanna Platón és a <i>pharmakon</i> , avagy túl igazságon és hazugságon? – Derrida Platón patikájában	342

„Nem az igazat mondom, hanem azt, aminek igaznak kellene lennie.”

Szendi István Csillagot az égről: A hazudás vizsgálat tudományos törekvései	359
Vermes Katalin Hazugság, hamiság, rosszhiszeműség: pszichoanalitikus és antipszichoanalitikus alternatívák	379
Bernáth László – Nyárfádi Krisztián Hiba vagy vétség? Önbecsapás és erkölcsi felelősség.	394
Kissné Novák Éva Önámítás és/vagy hazugság	408
Varga Rita Hazugságok a női identitásban – Egy lehetséges párhuzam Weininger és Beauvoir nőképe között	418
Tánczos Péter A mestertolvaj, a kópé és a hamispénzverő. A szélhámosság filozófiai alakzatai a modernitásban.....	426
Sós Csaba Montaigne paradoxonja	436

*„Az igazság ellentéte nem a hazugság, hanem a valótlanság, míg a
hazugság ellentéte az őszinteség, az igazmondás.”*

Ungvári Zrínyi Imre Látszatok a feltárás és elrejtés folyamatában. Az auten- ticitás antik és modern ideáljai. Platón, Arisztotelész, Kant és Husserl.....	447
Veress Károly Hazugságban élni	472
Békés Vera A mese-beszédttől a hazugságig – gyermekfilozófiai megközelítésben	493
Garaczi Imre A hazugság igazsága, az igazság hazugsága	502
Molnár László Hazugság-manipuláció. A nukleáris energia esete	512
Földesi Tamás Hazugság és jog	519
Simon-Székely Attila A történelmi és politikai hazugság lélektana	524